

ТӨРЕ БІТІГІ
КЫПЧАКСКО-ПОЛЬСКАЯ
ВЕРСИЯ АРМЯНСКОГО
СУДЕБНИКА И АРМЯНО-
КЫПЧАКСКИЙ
ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС

Львов, Каменец-Подольский

1519-1594



Алматы
Дешт-и-Кыпчак, Баур
2003

Қазақстан Республикасының Әділет Министрлігі
Қазақстан Республикасының Заң институты
Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым Академиясы
Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
Қазақ гуманитарлық заң университеті
Халықаралық қыпшақтану институты
«Дешті Қыпшақ» еуразиялық зерттеулер орталығы

АРМЯН ТӨРЕ БІТІГІНІҢ ҚЫПШАҚ-ПОЛЯК ВЕРСИЯСЫ ЖӘНЕ АРМЯН-ҚЫПШАҚ ІС ЖҮРГІЗУ КОДЕКСІ Львов, Каменец-Подольский 1519-1594

Дайындалғаны, транскрипциясы, орысшаға аудармасы, ескертпелері,
қыпшақша-орысша сөздігі және мақаласы Александр Гаркавецтікі

Қазақшаға аудармасы және сөздігі
Файрат Сапарғалиевтікі

Латинша тексі, украиншаға аудармасы және мақаласы
Мирон Капральдікі



Алматы
Дешті Қыпшақ, Баур
2003

Министерство юстиции Республики Казахстан
Институт законодательства Республики Казахстан
Национальная Академия Наук Республики Казахстан
Институт истории и этнологии им. Ч. Валиханова
Казахский гуманитарно-юридический университет
Международный институт кыпчаковедения
Центр евразийских исследований «Дешт-и-Кыпчак»

КЫПЧАКСКО-ПОЛЬСКАЯ ВЕРСИЯ АРМЯНСКОГО СУДЕБНИКА И АРМЯНО- КЫПЧАКСКИЙ ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС

Львов, Каменец-Подольский
1519-1594

Подготовка, транскрипция, русский перевод, примечания,
кыпчакско-русский глоссарий и статья Александра Гаркавца

Казахский перевод и кыпчакско-казахский глоссарий
Гайрата Сапаргалиева

Латинский текст, перевод на украинский язык и статья
Мирона Капраля



Алматы
Дешт-и-Кыпчак, Баур
2003

ББК 86.3
А 83

Кыпчакско-польская версия Армянского Судебника Мхитара
А 83 **Гоша и Армяно-кыпчакский Процессуальный кодекс. Львов, Камене́ц-Подольский, 1519-1594 / Составители А. Н. Гаркавец, Г. Сапаргалиев. Подготовка, транскрипция, русский перевод, кыпчакско-русский глоссарий и статья А. Н. Гаркавца. Перевод на казахский язык и кыпчакско-казахский глоссарий Г. Сапаргалиева. Латинский текст, перевод на украинский язык и статья М. Капралы. Библиография / Сост. А. Н. Гаркавец, М. Цимбал. — Алматы: Дешт-и-Кыпчак, Баур, 2003.— 792 с.**

ISBN 5-7667-3616-9

Адаптация Армянского Судебника 12-13 вв. к новым условиям была выполнена во Львове, и 5 марта 1519 г. польский король Сигизмунд I Старый утвердил латинский текст Судебника для львовских армян с существенными исправлениями и дополнениями. Перевод на кыпчакский и польский языки сделан тогда же и тоже во Львове. Здесь публикуется армянский оригинал в русском переводе, латинский, кыпчакский и польский тексты Судебника.

Кыпчакский текст подготовлен к печати по трем рукописям, хранящимся во Вроцлаве, Париже и Вене. Наиболее полной из них является вроцлавская рукопись 1523 года, содержащая на 53 дополнительных кыпчакских статьи больше, чем парижская 1568 года и венская 1575 года. Поэтому ее мы и взяли за основу при составлении критического текста.

Глубоко разработанная специальная кыпчакская терминология, примененная в Судебнике и в изначально составленном на кыпчакском языке Процессуальном кодексе 1523-1594 гг., свидетельствует о непрерывности кыпчакской юридической традиции, восходящей к древнетюркской тенгрианской эпохе.

Издание памятника имеет целью способствовать развитию казахской и инотюркской юриспруденции на национальной языковой основе.

© А. Гаркавец, Г. Сапаргалиев, М. Капраль, М. Цимбал, 2003

© Людмила Гаркавец: дизайн, верстка, 2003

© Центр евразийских исследований “Дешт-и-Кыпчак”, 2003

А 0403000000
00(05)-01 Без объявления

ISBN 5-7667-3616-9



АЛҒЫ СӨЗ ПРЕДИСЛОВИЕ

Тәуелсіз мемлекет құру халықтың көне мәдени және рухани өмірінің барлық салаларының ұлттық қайнар көзіне көңіл аударуды қажет етеді. Тәжірибе көрсеткендей, ұзақ уақыт жат күштің зор қыспағында болған заң ғылымы, өмірдің басқа салаларына қарағанда, халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлерін ескеріп жаңғыртуды талап етеді. Бүгінгі біздің құқықтық өміріміздің денін құрайтын барлық жағдайлар біздің ежелгі дәстүрлерімізге сәйкес келеді деп айту қиын. Сондықтан қазіргі заң шығармашылық ұлттық құқық тарихына жиі-жиі назар аударатыны байқалады.

Өкінішке орай ғасырлар бойы қазақ халқының нақты-тарихи көшпелі өмір сүру жағдайлары оның жазба құқықтық нормаларының сақталуына мүмкіндік туғызбады. Бірақ бұл жағдайлар халқымыздың құқықтық түсінігінің жүйелі сипаты болмады деген қорытынды туғызбаса керек. Қазақтың заңи терминдерін талдап қарасақ карама-карсы пікірге келеміз.

Қазақтың құқықтық тарихын зерттеудің қосымша көзі болып орта ғасырлардағы кейбір Евразия елдерінде күрастырылған қыпшақ жазба ескерткіштері саналады. Осы салада көлем жағынан аса зор армян әліппесімен 1519-1689 жылдарда жазылған

Построение независимого государства требует обращения к древним национальным истокам во всех областях культурной и духовной жизни народа. Несомненно, юриспруденция, как показывает практика, прежде других сфер жизни требует обновления с учетом вековых традиций народа, длительное время пребывавшего под мощным давлением инородных тенденций. Не все из того, что сегодня составляет плоть нашей правовой жизни, согласуется с нашими исконными традициями. Поэтому законотворчество все чаще обращается к национальной истории права.

К сожалению, конкретно-исторические условия существования казахского народа в течение столетий не способствовали письменному закреплению народных правовых норм. Но это не значит, что у нашего народа правовые представления не имели системного характера. Достаточно проанализировать юридическую терминологию, чтобы убедиться в обратном.

Дополнительным источником для изучения казахской правовой истории служат кыпчакские письменные памятники, составленные в разных странах Евразии в средние века. Наиболее ценной в данном аспекте представляется масштабная по своему объему группа

Төрелер жинағын, Іс жүргізу Кодексін, кәсіптік және қоғамдық ұйымдарының жарғыларын, діни және азаматтық өзін-өзі басқару актілерін қамтитын бір топ қыпшақша заңи ескерткіштерінің маңызы ерекше құнды. Осы ескерткіштердің арасындағы түбегейлісі 1519 жылы армян тіліннен латын тіліне аударылып, поляк королі бекіткен, содан кейін Львов қыпшақ тілімен сөйлейтін армяндарының ана тіліне аударылған Заңдар жинағы – «Төре бітігі» болып саналады.

Қыпшақ версиясының тексі алғашқы армян ата типіннен Жинақтың нормаларын сол кездегі жағдайларға сәйкестендірілуімен және қыпшақ тілінің ғасырлар бойы қалыптасқан терминологиялық байлықтарын және оның түсініктеме қазынасын творчестволық-жаңалық тұрғыдан пайдаланумен көп жағынан ерекше. Осы айтылғанға байланысты армян Заңдар жинағының қыпшақ версиясын жариялау актуальды екені сөзсіз.

Заңдар жинағын жариялау, бір жағынан, орта ғасырлардағы қыпшақ құқықтық түсініктерін зерттеуге, екінші жағынан, түрік халықтарының құқықтық саладағы ұлттық дәстүрлерінің негізінде бүгінгі заңшығармашылық пен заңи терминологияны дамытуға әсер ететіне шүбә келтірмейді.

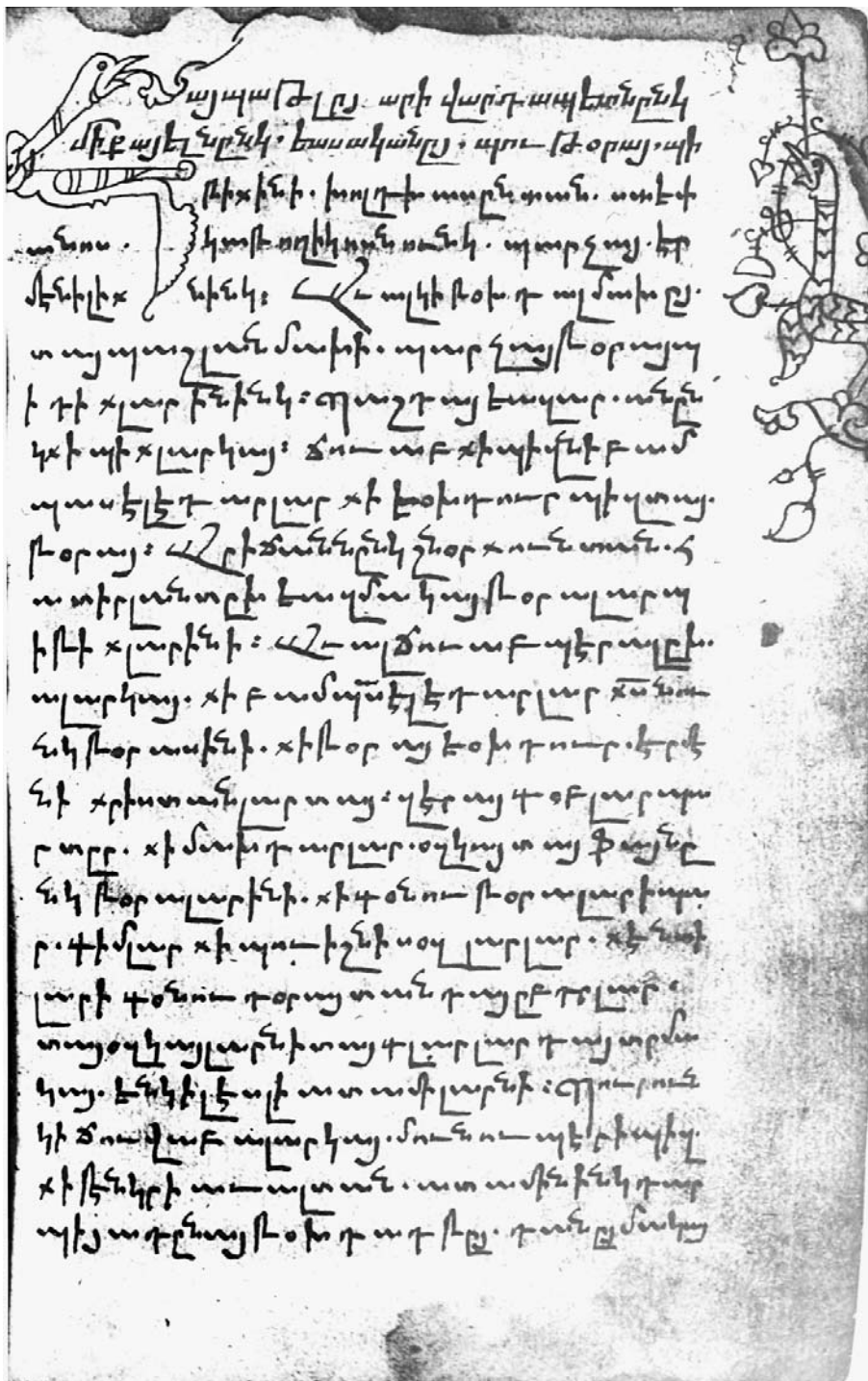
Заңдар жинағына арналған біздің жарияламамыз үш бөлімнен тұрады: кіріспе, зайырлы заңдар және көбінесе іс жүргізу сипатты қосымша баптар. Қыпшақ қолжазбалары Албан католикосы Степанностың тілегі бойынша

қыпчакских юридических памятников, составленных армянским письмом, которая включает Судебник, Процессуальный кодекс, уставы профессиональных и общественных организаций, актывые книги духовного и гражданского самоуправления с 1519 по 1689 гг. Среди этих памятников основополагающим является армянский Судебник, утвержденный польским королем в 1519 году на латинском языке, а затем переведенный на родной язык львовских армян-кыпчакофонов.

Текст кыпчакской версии во многом отличается от изначального армянского прототипа как в плане приспособления его норм к современным условиям, так в в плане творческого использования вековых терминологических ресурсов кыпчакского языка и его понятийного аппарата. В свете сказанного публикация кыпчакской версии армянского Судебника представляется более чем актуальной.

Издание Судебника открывает возможности для ретроспективного изучения правовых представлений средневековых кыпчаков, с одной стороны, а с другой — будет способствовать развитию законотворчества и юридической терминологии на основе национальной традиции тюркских народов в области права.

Версия Судебника, которой посвящена наша публикация, состоит из трех частей: введения, светских законов и дополнительных статей преимущественно процессуального характера. Кыпчакские рукописи дословно воспроизводят



Титульная страница кыпчакского текста
парижской рукописи Art. 176, датированной 1568 годом: лист 1r.

Мхитар Гоштың 1184-1213 жылдары өзі жазған Заңдар жинағының кіріспесін сөзбе сөз қайталайды. Поляк және қыпшақ варианттарының зайырлы баптарының басым көпшілігі Мхитар Гоштың Заңдар жинағының тиісті баптарын сөзбе сөз дерлік баянды етеді. Бұл бөлімде құрастырушылар поляк және қыпшақ текстеріне ұқсас шектелген ескертулер берген. Бұл текстер бірімен бірі үйлеседі, осыған байланысты айтылған ескерткіш туралы армян Заңдар жинағының поляк-қыпшақ версиясы деп айтуға болатындай. Қыпшақ тізімдерінің басқа бөлшектері соны болып келеді, сондықтан қыпшақ тексі туралы бір жағыннан дербес заңи ескерткіш, екінші жағыннан армян Заңдар жинағының және жергілікті құқықтың құжаттары мен жинақтарының идеяларын, нормаларын (Орыс Правдасы, Магдебург немесе неміс құқығы, Ұлы Казимирдің статуттары, Варецкий Статут, Литва князьдерінің, Венгрия және Польша корольдерінің айрықша құқықтары) дамыта отырып пайда болған деп айтуға болады. Бөлшектеріне назар аударайық.

Поляк-қыпшақ Заңдар жинағы армян түпкі нұсқасының 98 зайырлы баптарын сөзбе сөз дерлік қайталайды. Сонымен қатар поляк-қыпшақ Заңдар жинағының өзінің армян ата тегіннен әжептәуір маңызды айырмашылығы бар. Поляк-қыпшақ Заңдар жинағына армян Заңдар жинағының шіркеу заңдарына арналған 124 бабы және 27 зайырлы баптар (8, 10, 19, 29, 38, 39, 50, 62-65, 69, 75, 77, 85, 87, 93, 94, 96, 97, 101, 114, 126-

введение Мхитара Гоша к Судебнику, написанному им в 1184-1213 годах по просьбе Албанского католикоса Степанноса. Большинство светских статей польского и кыпчакского вариантов почти дословно излагают соответствующие статьи Судебника Мхитара Гоша. Польский и кыпчакский тексты, содержащие идентичные ограничительные примечания составителей, совпадают, и в этих рамках о нашем памятнике можно говорить как о польско-кыпчакской версии армянского Судебника. В остальном кыпчакские списки оригинальны, и потому о кыпчакском тексте можно говорить и как о самостоятельном юридическом памятнике, который возник благодаря развитию идей и норм армянского Судебника, с одной стороны, и документов и сводов местного права (Правда русская, магдебургское или немецкое право, статуты Казимира Великого, Статут Варецкий, привилегии литовских князей и венгерских и польских королей), с другой. Обратимся к деталям.

Польско-кыпчакская версии Судебника почти дословно повторяет 98 светских статей армянского оригинала. В то же время, довольно существенны расхождения между польско-кыпчакским Судебником и его армянским прототипом. В польско-кыпчакский свод законов не включена полностью первая часть Судебника, посвященная церковным законам и насчитывающая 124 статьи, и 27 светских статей (8, 10, 19, 29, 38, 39, 50, 62-65, 69, 75, 77, 85, 87, 93, 94, 96, 97, 101, 110, 114, 126-129).

129) енбеген. Мхитар Гош Заңдар жинағының екінші бөлімінің I-ші бабы қыпшақ версиясының кіріспесінде берілген (латыншасы және полякшасында кіріспе жоқ). 2 және 3 қосымша баптарда тиісті түрде ішінара 16, 85 және 99 баптардың нормалары пайдаланылған. 63 бап 72 және 73 баптарды біріктіреді. 90 және 91 баптар 109 баптың мазмұнын дамытады.

Заңдар жинағының поляк-қыпшақ версиясының 24 баптары (қос. 1, қос. 2, қос. 4; 1, 4, 9, 11, 16, 20, 21, 22, 24, 32, 37, 38, 42, 45, 60, 63, 69, 80, 88, 104, 117 баптары) Польша королінің канцеляриясында тексі келістіргенде қосылған шек қоятын нормалармен толықтырылған (салыстырмалы таблиціде олар жартылай қалың шрифпен бөлінген және + белгісімен көрсетілген).

Заңдар жинағының поляк-қыпшақ тексінде жергілікті өңірдегі құқықтық ерекшеліктермен байланысты 25 жаңа баптар бар. Бұл баптар түп нұсқамен қатар құжаттың негізгі тексіне қосылған.

Қыпшақ текстері айтылғаннан басқа іс жүргізуге арналған қосымша үшінші бөлімді қамтиды. Париж және Вена тізімдерінде мұндай баптар 41 (6-31, 33-47), Вроцлав тізімінде қосымша баптар 94 (6-99), олардың соңғысы – 1594 жылғы. Осы баптар Армян-қыпшақ Іс жүргізу Кодексіне құрған, ол поляк тіліне аударылған, қайтадан сапалы түрде жасалған және 1604 жылы *Porządek sądów i spraw prawa Ormiańskiego* деген атаумен өзінің соңғы редакциясын алған. Польша версиясын О.Бальцер басып шығарған [Porządek 1912].

Статья 1 второй части Судебника Мхитара Гоша в кыпчакской версии перенесена во введение (в латинском и польском текстах введения нет). В дополнительных статьях 2 и 3 отчасти использованы нормы статей 16, 85 и 99 соответственно. Статья 63 объединяет статьи 72 и 73. Статьи 90 и 91 развивают содержание статьи 109.

24 статьи (доп. 1, доп. 2, доп. 4; статьи 1, 4, 9, 11, 16, 20, 21, 22, 24, 32, 37, 38, 42, 45, 60, 63, 69, 80, 88, 104, 117) польско-кыпчакской версии Судебника дополнены ограничительными нормами (в сравнительной таблице они выделены полужирным шрифтом и отмечены знаком +), добавленными при согласовании текста в польской королевской канцелярии.

Польский и кыпчакский тексты Судебника содержат 25 новых статей, связанных со спецификой местного правового окружения. Эти статьи включены в основной текст документа наряду с исходными.

Кыпчакские списки, кроме того, включают дополнительный третий раздел процессуального содержания. В парижском и венском списках таких статей 41 (6-31, 33-47). Во вроцлавском списке дополнительных статей 94 (6-99), последняя из них – за 1594 год. Эти статьи составили Армяно-кыпчакский Процессуальный кодекс, который был переведен на польский язык, качественно переработан и получил окончательную редакцию в 1604 году под названием *Porządek sądów i spraw prawa Ormiańskiego*. Польская версия опубликована О.Бальцером [Porządek 1912].

Үш қыпшақ тізімдерінің арасындағы тектуальдық айырмашылықтарды — көшіріп жазушылардың кейбір көрнеу орфографиялық және диалектілік ұна-

Текстуальные различия между тремя кыпчакскими списками — при некоторых явных орфографических и диалектных предпочтениях переписчиков — все же нель-

1523-1594 ж.ж. қыпшақ версиясы баптарының Мхитар Гоштың 1184-1213 ж.ж. Төрелер бітігінің армян прототипіне сәйкестігінің ТАБЛИЦАСЫ – ТАБЛИЦА

соответствия статей кыпчакской версии 1523-1594 гг. армянскому прототипу Судебника Мхитара Гоша 1184-1213 гг.

0	1	28	32	61		94	113
Қос./доп. 1+		29	33	62		95	115
Қос./доп. 2+		30	34	63+	72, 73	96	116
	16, 85	31	35	64		97	117
Қос./доп. 3	99	32+	36	65	74	98	118
Қос./доп. 4+		33	37	66	76	99	119
Қос./доп. 5		34	40	67	78	100	120
1+	2	35	41	68	79	101	121
2	3	36	42	69+	80	102	122
3	4	37+	43	70	81	103	
4+	5	38+	44	71	82	104+	123
5	6	39	45	72	83	105	124
6	7	40	46	73	86	106	125
8	9	41	47	74	88	107	130
9+	11	42+	48	75	89	108	
10	12	43	49	76		109	
11+	13	44	51	77	90	110	
12	14	45+	52	78	91	111	
13	15	46	53	79	92	112	
14	18	47	54	80+	95	114	
15	17	48	55	81	98	115	
16+	20	49	56	82	100	116	
17	21	50	57	83	102	117+	
18	22	51	58	84	103	118	
19	23	52	59	85	104	119	
20+	84	53	60	86	105	120	
21+	24	54	61	87	106	121	
22+	25	55		88+	107	122	
23	26	56	66	89	108	123	
24+	27	57	67	90	109	124	
25	28	58	68	91	109	Қос./доп. 6-99	
26	31	59	70	92	111		
27	30	60+	71	93	112		

туына қарамай — жүйелілік деп бағалау қиынырақ. Біздің әрбір беттердегі ескертпелерде қолымыздағы үш қолжазбалардың арасындағы айырмашылықтарды мұқият талдай отырып, бұл қол жазбалардың негізінде бір нұсқа емес, түрлі тізімдердің жатқаны туралы текстолог шарасыз тұжырымға келеді.

Қышшақ Төрә бітігін әлденеше рет әр уақытта түрлі адамдар Львовта, Каменец-Подольскийде жаңартты және қайтадан жазды. Мхитар Гоштың өсиетін ұстана отырып, қайта жазушылар заманның талабына сай алғашқы тексті түзеткен және редакциялаған және оған жаңа нормалар қосқан.

Вроцлав тізімі шапшаң жазумен емес, каллиграфиялық болоргирмен жазылған, ал поляк бөлімі — готикалық жазумен, тіпті бастапқыдан басқа мерзімі көрсетілмесе де (король бекіткен жыл — 1519 және аударылған жылы — 1523) онда бар айтылған қосымшаларға байланысты басқа тізімдерге қарағанда кешірек пайда болған деген тұжырымға алдын ала келуге болады. Вроцлав көшірмесінің бастапқы-соңғы жазылған уақыты 1575-1594 жылдар болуы мүмкін. Дегенмен біз осы вариантты негізгісі ретінде алдық, себебі онда қалдырылып кеткен және бұрмалау бәріннен де кем.

Тіл тұрғысынан қарағанда Вроцлав қолжазбасында көне элементтер бәріннен де көп. Мұнда, мысалы, армян-қышшақтың *χ* орнына терең артқы тілдік *q*-ны жиі кездестіреміз: *йаздық / йаздых*

зья оценивать как последовательные. Внимательно проанализировав расхождения между тремя имеющимися в нашем распоряжении рукописями, которые исчерпывающим образом зафиксированы нами в постраничных примечаниях, текстолог неизбежно придет к выводу, что в основе этих рукописей лежали разные списки, а не один и тот же оригинал.

Кыпчакский Судебник неоднократно обновлялся и переписывался в разное время разными людьми как во Львове, так и в Каменце-Подольском. Следуя наставлению Мхитара Гоша, переписчики исправляли и редактировали первоначальный текст и вносили в него новые нормы в соответствии с требованиями времени.

Предварительно можно заключить, что вроцлавский список, написанный не скорописью, а каллиграфическим болоргиром, а в польской части — готическим письмом, хотя и не содержит иной даты, кроме изначальных (год утверждения королем — 1519-й и завершения перевода — 1523-й), ввиду наличия в нем указанных дополнений, может считаться более поздним, чем остальные списки. Крайними датами написания вроцлавской копии могут быть 1575-1594 годы. Тем не менее, именно этот вариант мы взяли в качестве основного, ибо в нем меньше пропусков и искажений.

С точки зрения языка, вроцлавская рукопись фиксирует больше всего архаичных элементов. Здесь, например, мы нередко встречаем глубокозаднеязычный *q* на месте регулярного армяно-

“жаздық”, *сымарламақ / сымарламах* “тапсыру” т. с. с. Бұл ерекшелік Вроцлав қолжазбасының негізінде баска ата текті екі қолжазбалардан ертеректегі тізімнің жатқанынан гөрі көшірмешінің түпнұсқаға жақынарақ екендігін көрсетсе керек.

Салыстырмалы түрде және бөлек барлық үш қыпшақ тексін ұсына отырып, біз армян Зандар жинағын поляк және қыпшақ версияларында азды-көпті толығырақ қайталанған бөлімдерін орысша беріп отырмыз. Ол үшін біз уақыт сынағынан өткен, В.Бастамян басып шығарған А.А.Паповянның орысша аудармасына жүгініп, оның Киелі Кітапқа сілтемелерін оның орыс тіліне аудармасының Синодальдық басылымына сәйкес анықтап, көрсеттік. Осы орысша аудармасында пайдаланған арменизмдер ерекше сөздікте түсіндіріледі.

Армян Зандар жинағының қыпшақша аудармасы, оның авторларының хабарлауынша, поляк тіліннен аударылған, сондықтан біз белгілі бастырушы Садок Баронч бойынша Зандар жинағының поляк тексінің құрамын беруді де пайдалы деп таптық.

1519 жылы Львов Армян Тәрә бітігінің латынша тексін Львов зерттеушісі Мирон Капраль дайындаған. Осы текст, Мирон Капральдің ескерткішті украин тіліне аудармасы және Львов армян қауымының өзін-өзі басқаруы туралы мақаласы зерттеушілер Тәрә бітігінің қыпшақ версиясында кездестіретін сан-

кыпчакского χ : *yazdiq / yazdiḥ* “мы написали”, *simarlamaq / simarlamaḥ* “поручать” и т. п. Данная особенность может указывать не столько на то, что лежащий в основе вроцлавской рукописи список был более ранним, чем прототипы двух других рукописей, сколько на большую вероятность ее переписчика оригиналу.

Представив в сопоставлении и по отдельности все три кыпчакских текста, мы привели по-русски те разделы армянского Судебника, которые в польской и кыпчакской версиях более-менее полно воспроизведены. Для этого мы обратились к русскому переводу А.А.Паповяна по выдержавшему испытание временем изданию В.Бастамяна, уточнив и раскрыв ссылки на Святое Письмо согласно русскому Синодальному изданию Библии. Арменизмы, употребленные в этом переводе, прокомментированы в особом глоссарии.

Кыпчакский перевод Армянского Судебника, как сообщают его авторы, сделан с польского языка, потому мы сочли полезным привести также сводный польский текст Судебника по авторитетному изданию Садока Баронча.

Латинский текст Львовского Армянского Судебника 1519 года, подготовленный львовским исследователем Мироном Капралем, его украинский перевод памятника и статья о самоуправлении львовской армянской общины раскрывают исторические истоки многих неожиданных явлений, с которыми исследователи впервые

алуан күтпеген құбылыстардың тарихи бастауын ашады.

Армян-қыпшақ Іс жүргізу Кодексінің 1523-1594 жылдардағы поляк версиясының (1604 ж.) тартымдылығы сонда, ол мамандандырылған синхронды аударма болғандықтан ескерткіштің заңи мазмұнын дәлірек түсінуге мүмкіндік береді.

Львов Армян Тәрә бітігінің қыпшақ версиясының түсініктеме-терминологиялық аппаратын біз 1270-тей негізгі сөздерді қамтитын қыпшақша-орысша және қыпшақша-қазақша сөздіктерінде беріп отырмыз.

Тағы да оқырмандарға армян-қыпшақ жазбаша ескерткіштері туралы шолу макаланы қосымша ретінде бергенді жөн көрдік, себебі бұл көлемді жазба ескерткіш көздерінің тобы кімге болса да беймәлім.

*Александр Гаркавец
Гайрат Сапарғалиев*

встречаются в кыпчакской версии Армянского Судебника.

Польская версия (1604 г.) Армяно-кыпчакского Процессуального кодекса 1519-1594 гг. интересна тем, что этот квалифицированная синхронная редакция позволяет точнее понять юридическое содержание кыпчакского памятника памятника.

Понятийно-терминологический аппарат кыпчакской версии Судебника компактно представлен нами в кыпчакско-русском и кыпчакско-казахском глоссариях, насчитывающих около 1270 ключевых слов.

Мы полагаем уместным предложить читателям в качестве приложения обзорную статью об армяно-кыпчакских письменных памятниках и подробную библиографию, так как эта обширная группа источников мало кому известна.

*Александр Гаркавец
Гайрат Сапарғалиев*